

liklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer alan manzumelerin bazıları farklı bir elden çıkmış izlenimi vermektedir. Celâli isyanları ve Estergon'un fethi gibi olaylardan söz eden bu manzumelerin Bahtî'ye (I. Ahmed, ö. 1026/1617) ve onun övgüsünde şairler kaleme alan vezirlerden Hâfız Ahmed Paşa'ya (ö. 1041/1632) ait olduğuna bakılırsa bu kısmın sonradan eklendiği ya da nüshanın I. Ahmed devrinde istinsah edildiği sonucuna varılabilir. Eser, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2001-2004 yıllarında öğrenciler tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Şiirlerin kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralandığı mecmuada önce esas şiir, ardından buna yazılan nazîreler yer almaktadır. Gazel nazîrelerinin dizilişinde ise herhangi bir sıra gözetilmemiştir. Yeni bir bölüme geçişte, "Nev'-i âhar der-bahr-i fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilât" ya da "Nev'-i âhar der-bahr-i mezbûr" gibi ifadelerin ardından esas şiir "Ez-ân Şeyhî" ve "Necâtî fermâyed" gibi başlıklarla kaydedilmektedir. Mecmuada 650'den fazla esas şiir bulunmaktadır. Bunlar sayı bakımından sırasıyla Necâtî Bey, Ahmed Paşa, Zâtî ve Şeyhî'ye ait olup bunları Huffî ve Sâfî (Cezerî Kasım Paşa) takip etmektedir. En çok nazîrenin 128 şiirle Ahmedî'nin "âb" kafiyesi gazeline yazıldığı görülmektedir.

Muhtemelen birbiri ardınca gelen aynı vezin ve kafiyedeki şiirlerin meydana getirdiği tekdüzeliği kırmak için yeni bir şiire geçişte "Nev'-i Diğer" başlığı altında farklı vezin ve kafiyede bir veya birkaç şiir konulmuştur. Diğer nazîre mecmualarında pek rastlanmayan ve sayısı 700'ü aşan bu şiirler mecmuanın ilk 108 yaprağında çoğunlukla Bahtî ve Hâfız Ahmed Paşa'ya, daha sonra Bâkî, Necâtî Bey, Yahyâ Bey ve Hayretî başta olmak üzere değişik şairlere aittir. Eserde nazîrelerin sıralanışında bir tutarlılık yoktur. Meselâ Muhibbî'nin (I. Süleyman) "ey dost" redifli gazeli esas şiir olarak alınıp (vr. 76^b) arkasından bu şiire yazılan nazîreler arasında Ahmed Paşa, Cem Sultan, Şeyhî ve Huffî'nin gazelleri sıralanmaktadır. Yaşadıkları devir bakımından bu şairlerin Muhibbî'ye nazîre yazması mümkün değildir. Mecmuaya bir nevi tezkire özelliği kazandıran ve benzer eserlerde pek görülmeyen önemli husus zaman zaman verilen değerli bilgilerin yer aldığı başlıklardır. Bu başlıklarda şairlerin adları, soyları, doğum yerleri, eğitimleri, meslekleri, gömüldükleri yerler, mahlaslarını alma sebepleri, hocaları, eserleri, kişilikleri, hangi padişah döneminde yaşa-

dıkları ve şöhretleri gibi bilgiler kayıtlıdır. Böylece şiirin aynı mahlası kullanan şairlerden hangisine ait olduğu ve yazarının yaşadığı dönem belirlenebilmekte ve şairlerle ilgili önemli bilgiler elde edilmektedir. Meselâ, "Nazîre-i merhûm Kemalpaşazâde, kendüler müftî, babaları sancak beyi, dedeleri vezir idi, Edrene'de doğup İstanbul'da fevt oldu"; "Nazîre-i Hadîdî, üstad demirci olmağın Hadîdî tahallus etmişlerdir"; "Nazîre-i Muezzinzâde Bâkî, İstanbul'dan dânişmend kısmındandır"; "Nazîre-i Zeyneb Hatun, Kastamonu'dandır, mükemmel ra'nâ divanı vardır"; "Nizâmî fermâyed Karamânîdir, tazece iken vefat etti"; "Nazîre-i Cezerî Kasım Paşa ki merhum Necâtî'nin üstadıdır derler"; "Nazîre-i Huffî, haffâf tâifesindendir, Sultan Mehmed Han iki kere ağzını cevâhîrle doldurdu" ve "Ez-ân Necâtî Beg, bunlar zuhur etmeyince diyâr-ı Acem'de Türkî şi'r okunmadı" gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu bilgiler arasında kaynaklarla çelişen, yanlış kabul edilebilecek olanlar da mevcuttur.

Pervâne Bey Mecmuası, divan tertip etmemiş ya da eserleri bugüne ulaşmamış şairlerin şiirlerini ihtiva etmesi, kaynaklarda geçmeyen şahısları tanıtması, Ahmedî'den Bâkî'ye kadar Türk edebiyatının yaklaşık iki yüzyıllık bir dönemine ışık tutması ve birçok şair hakkında önemli bilgiler içermesi bakımından Türk şiirinin zengin kaynaklarından biri sayılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Pervâne b. Abdullah, *Mecmûa-i Nezâir*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 406; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 240.

ÖMER ZÜLFE

PERVÂNEOĞULLARI

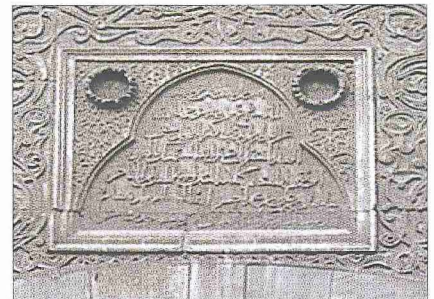
Muînüddin Süleyman Pervâne'nin oğlu
Muînüddin Mehmed tarafından
Sinop merkez olmak üzere kurulan
Türk beyliği
(1277-1322).

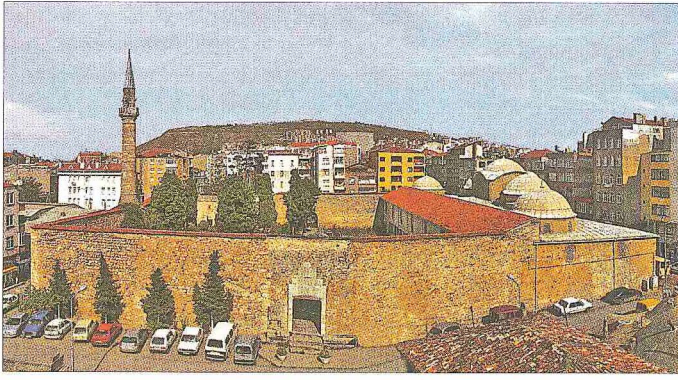
Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus tarafından fethedilen Sinop (611/1214) daha sonra tekrar Trabzon Rum İmparatorluğu hâkimiyetine girmişti (657/1259). Emîr Muînüddin Süleyman Pervâne, İlhanlı Hükümdarı Abaka'nın izniyle Sinop'u geri almak için hazırlıklara girişti. Yaklaşık bir yıl süreyle karadan ve denizden kuşatıldığı şehri 664 (1266) yılında ele geçirdi. Bu başarısı ile nüfuzu daha da artan Pervâne, Sultan IV. Kılıcarslan'dan Sinop'un kendisine temlik edilmesini istedi. Sultan Moğollar'dan destek gören Pervâne'nin isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Pervâne,

devlet merkezindeki görevi dolayısıyla kendi adına Sinop'un yönetimiyle oğlu Muînüddin Mehmed'i görevlendirdi. Muînüddin Mehmed, babasının Abaka tarafından öldürülmesinin ardından bağımsızlığını ilân ederek Pervâneoğulları Beyliği'ni kurdu (676/1277).

İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın Anadolu'ya gönderdiği Baltu Noyan'ın Gâzân Han'a isyanının ardından Anadolu Selçuklu Devleti, dört idarî bölgeye ayırdı. Her idareci kendine ayrılan bölgeye gitti. Emirlik yanında pervâneliğe getirilen Muînüddin Mehmed de Kastamonu tarafına hareket edince babasının eski adamları gelip hizmetine girdiler. Böylece büyük güç kazanan Mehmed Bey, idaresi altında bulunan bölgelerde ağır vergiler koyup halka zulmetmeye başladı. Daha sonra ordusuyla Çankırı'yı yağmaladı; bölgedeki Türk askerlerinin ücretlerine varıncaya kadar her şeyi gasbetti. Buradan Konya'ya yöneldi ve Konya'yı da yağmaladı. Tuttuğu yolun yanlış olduğunu kendisine hatırlatan Müstevfi Asilüddin ve Tuğracı Muzafferüddin'i cezalandırarak mallarını müsadere etti. Konya'da bazı kişileri görevlendirdikten sonra Kastamonu'ya yöneldi. Güzergâh üzerinde bulunan Türkler ona karşı çıktılarsa da yapılan savaşta galip gelerek çeşitli ganimetler elde etti. Ardından Seferihisar'ın (Sivrihisar) bütün vergi ve gelirlerine el koydu. Nihayet Mehmed Bey 696'-

Selçuklu Veziri Muînüddin Süleyman Pervâne'nin yaptırdığı medrese ve kitabesi

Sinop
Ulu Camii
ve Medresesi

da (1297) Konya'da öldü; yerine kardeşi Mühezzebüddin Ali'nin oğlu Mühezzebüddin Mesud geçti. Yaklaşık yirmi yıl Pervâneoğulları Beyliği'ni yöneten Muînüddin Mehmed babası gibi ilim adamlarını himaye etmiştir. Devrin büyük süflerinden Fahrreddîn-i İrâkî muhtemelen Muînüddin Mehmed'in daveti üzerine Tokat'taki zâviyesini bırakıp Sinop'a gelmiş ve onun elçisi sıfatıyla Mısır'a gitmiştir. Yine önde gelen süflerden Müeyyidüddin Cendî de son yıllarını Sinop'ta geçirmiş, 'Ulûm-i (Âşâr-ı) Ahadî ve Ma'ârif-i (Esrâr-ı) Ahmedi adlı eserini Muînüddin Mehmed'e sunmuştur (Bayram, s. 386).

Mesud Bey, İlhanlılar tarafından Anadolu'daki bazı vilâyetlerin idaresi ve vergi tahsilile görevlendirilen Mücürüddin Emirşah'ı damat edindi ve Moğollar'la iyi geçindi. Bafra ve Samsun'u ele geçirerek beyliğin sınırlarını genişletti. Ancak Cenevizliler'in kurduğu tuzağa düşüp esir alındı. Ceneviz müstemkesi olan Kefe'ye götürülen Mesud Bey 900.000 dirhem (Aksarâyî, s. 207) fidye ödemek suretiyle kurtulabildi (697/1298). Mesud Bey'in 700 (1300) yılında Sinop'ta vefat etmesinin ardından yerine oğlu Gazi Çelebi geçti. Donanmaya önem veren Gazi Çelebi önce Trabzon Rum imparatoru ile anlaştı, daha sonra oluşturduğu deniz kuvvetleriyle Kırım ve Kefe taraflarına sefer düzenledi, Ceneviz donanmasını Kefe yakınlarında mağlûp etti. 1319 yılında Trabzon'a karşı hücumla geçti. Cenevizliler'in 1322'de Sinop'a düzenledikleri saldırıyı püskürttü. Aynı yıl av sırasında bir ağaca çarparak öldü. Gazi Çelebi'nin geniş bir ülkeye sahip bulunduğu, hatta İlhanlı hükümdarı tarafından verilen bir yarlıkla Anadolu'nun yarısına hâkim olduğu kaydedilirse de onun hâkimiyetinin Sinop ve civarıyla sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Gazi Çelebi, kara savaşlarıyla uğraşmanın İlhanlılar'ın düşmanlığını çekeceğini düşünerek Karadeniz'in doğu ve kuzey sahillerindeki Rumlar ve Cenevizliler'e kar-

şı sefer düzenlemekle meşgul olmuş, yirmi iki yıl kadar süren hükümdarlığı döneminde gerek Rumlar'ın gerekse Cenevizliler'in saldırılarını engellemiş, onları sindirmeyi başarmıştır. İbn Battûta onun cesur ve büyük bir savaşçı olduğunu kaydeder (er-Rihle, s. 319). Erkek çocuğu olmadığından yerine kızı geçtiyse de o dönemde Kastamonu'da hüküm süren Candaroğlu Süleyman Paşa, Sinop'taki karışıklıklar dolayısıyla Trabzon Rum imparatorunun şehri işgal edebileceğini düşünerek Sinop'u kendi ülkesine kattı. Böylece Pervâneoğulları Beyliği sona ermiş oldu (722/1322). Sinop'a bir zamanlar Hatun-ili denilmesi, muhtemelen şehrin kısa bir süre Gazi Çelebi'nin kızı tarafından yönetilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Gazi Çelebi'nin türbesi büyük dedesi Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Sinop'ta yaptırdığı medresenin sağ tarafındaki küçük bahçe içindedir. Onun Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'un oğlu olduğuna dair rivayet doğru değildir. Pervâneoğulları zamanında Sinop ve civarında yaptırılan bazı eserler günümüze ulaşmıştır. Muînüddin Süleyman Pervâne'nin 666'da (1267-68) inşa ettirdiği Sinop Ulu Camii bunların en önemlisidir. Muînüddin Süleyman caminin hemen arkasında bir de medrese yaptırmıştır. Kesme taştan olan medrese yanlış olarak Alâeddin Medresesi diye bilinir. Güney cephesinde kenarları mermer sütunlu genişçe bir avlusu olup iki tarafında on altı hücre mevcuttur. 696 (1297) yılında Emin Tayboğa adına oğlu tarafından Boztepe'de inşa ettirilen ve yanlışlıkla Seyyid Bilâl'e atfedilen türbe de Pervâneoğulları dönemine ait eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 207, 209, 217-218, 242-244, 247-248, 256-257, 260, 265-266; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 168, 174-175, 195-196, 199-201, 206-207, 209, 214-215; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud - M. G. de Slane), Paris 1840 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, s. 388, 393; İbn Battû-

ta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 319; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980, I, 399-400; Münecceimbaşı, *Câmiu'd-düvel: Selçuklular Tarihi* (nşr. ve trc. Ali Öngül), İzmir 2001, II, 124, 133, 135; *Amasya Tarihi*, I, 115-116, 326; Spuler, *İran Moğolları*, s. 65, 84-85; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 148-149; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s. 303-304; a.mlf., "Ghâzî Çelebi", *EP* (İng.), II, 1045; Mikâil Bayram, "Pervâneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988, s. 383-387; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 626-631; Fatih Güldal, *Fetihden Osmanlılar'a Kadar Sinop Şehri Tarihi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 8-38; Ahmed Tevhid, "Rûm Selçukî Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk'dan Sinop'da Pervânezâdeler", *TOEM*, I (1328), s. 253-257; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukîler Zamanına Ait Tarihî Eserler", *Türk Tarih, Arkeologiya ve Etnografya Dergisi*, sy. 5, İstanbul 1949, s. 115, 140-143, 146-147; J. H. Kramers, "Muin-üd-din", *İA*, VIII, 556-557; a.mlf., "Sinüb", *EP* (İng.), IX, 653-654; Besim Darkot, "Sinop", *İA*, X, 685.

MUHARREM KESİK

PERVÂNÎ-İ 'TİSÂMÎ

(پروین اعتصامی)

(1907-1941)

Çağdaş İran edebiyatının
en ünlü kadın şairi.

Tebriz'de doğdu. Fars ve Arap edebiyatlarıyla ilgili ilk bilgilerini, Fransızca ve Arapça'dan Farsça'ya yaptığı tercümelerle tanınan babası edebiyatçı ve gazeteci Yûsuf 'Tisâmî ile özel hocalardan aldı ve sekiz yaşında şiir yazmaya başladı. 1924'te Tahran'daki Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. Evlerinin edebiyatçıların buluşma yeri olması onun birçok şair ve edebiyatçı ile tanışmasına ortam hazırladı. Okuduğu mektepte bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Tahran Üniversitesi'ne bağlı Yüksek Öğretmen Okulu'nun kütüphanesinde çalıştı. Bu sırada Rızâ Şah Pehlevî'nin sarayında özel hocalık yapmasının istendiği, fakat onun bu teklifi geri çevirdiği söylenir. 1934'te babasının kuzeniyle evlendiyse de beraberlikleri birkaç ay sürdü. Divanı ilk defa 1935'te ünlü şair ve edebiyat tarihçisi Muhammed Takî Bahâr'ın yazdığı girişle basıldı. 1936'da Kültür Bakanlığı tarafından kendisine bir nişan verildi, ancak o bu seçimi yanlış bularak ödülü kabul etmedi. 1938'de babasının vefatı üzerine dış dünya ile ilgisini tamamen kesti ve 5 Nisan 1941'de yakalandığı tifodan öldü ve Kum şehrindeki aile mezarlığında babasının yanına defnedildi.